

ONA TILI TA'LIMIDA MILLIY QADRIYATLAR ASOSIDA SAVODXONLIKNI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY-METOLOGIK ASOSLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19256668>

Abduhalimova Yulduz Normurod qizi

*ilmiy rahbar Termiz davlat pedagogika instituti, Boshlang'ich ta'limda matematika
va ona tili kafedrası o'qituvchisi*

Xurramova Madina Abdunazar qizi

*Termiz davlat pedagogika instituti, Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim fakulteti
Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 4-bosqich talabasi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada ona tili ta'limida milliy qadriyatlar asosida savodxonlikni rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslari ilmiy-pedagogik nuqtai nazardan tahlil etiladi. Unda savodxonlik tushunchasining mazmun-mohiyati, uning zamonaviy ta'lim tizimidagi o'rni hamda milliy qadriyatlar bilan o'zaro integratsiyasi masalalari yoritilgan. Shuningdek, boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quvchilarning o'qish, yozish, fikrlash va nutqiy kompetensiyalarini shakllantirishda xalq og'zaki ijodi, milliy an'analar, urf-odatlar va ma'naviy merosdan samarali foydalanishning metodik yo'llari asoslab berilgan. Tadqiqot davomida tizimli yondashuv, kompetensiyaviy yondashuv, integrativ va faoliyatga yo'naltirilgan metodlar asosida o'quvchilarda mustaqil fikrlash, ma'naviy-axloqiy qadriyatlarga hurmat hamda kommunikativ savodxonlikni rivojlantirish imkoniyatlari ko'rsatib o'tilgan. Maqola natijalari ona tili darslarining samaradorligini oshirish, o'quvchilarda milliy o'zlikni anglash va savodxonlik darajasini yuksaltirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: ona tili ta'limi, savodxonlik, milliy qadriyatlar, kompetensiyaviy yondashuv, nutqiy kompetensiya, o'qish va yozish ko'nikmalari, xalq og'zaki ijodi, ma'naviy tarbiya, integrativ yondashuv, metodik asoslar.

ТЕОРЕТИЧЕСКИ-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ ГРАМОТНОСТИ НА ОСНОВЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В ОБРАЗОВАНИИ НА РОДНОМ ЯЗЫКЕ

Абдухалимова Юлдуз Нормурод кизи

*научный руководитель Преподаватель кафедры математики и родного языка
в начальной школе, Термезский государственный педагогический институт*

Хуррамова Мадина Абдуназар кизи

*Термезский государственный педагогический институт, факультет
дошкольного и начального образования*

Студентка 4 курса кафедры начального образования

Аннотация: *В данной статье с научно-педагогической точки зрения анализируются теоретико-методологические основы развития грамотности на основе национальных ценностей в образовании на родном языке. Рассматриваются содержание и сущность понятия грамотности, ее место в современной системе образования и вопросы ее интеграции с национальными ценностями. Также обоснованы методические подходы к эффективному использованию народного устного искусства, национальных традиций, обычаев и духовного наследия в формировании навыков чтения, письма, мышления и речи учащихся в процессе начального образования. В ходе исследования показаны возможности развития самостоятельного мышления, уважения к духовным и нравственным ценностям и коммуникативной грамотности у учащихся на основе системного подхода, компетентностного подхода, интегративного и деятельностно-ориентированного методов. Результаты статьи способствуют повышению эффективности уроков родного языка, повышению осознания национальной идентичности и уровня грамотности среди учащихся.*

Ключевые слова: *обучение родному языку, грамотность, национальные ценности, компетентностный подход, речевая компетентность, навыки чтения и письма, народное устное искусство, духовное воспитание, интегративный подход, методические основы.*

THEORETICAL-METHODOLOGICAL BASIS OF LITERACY DEVELOPMENT BASED ON NATIONAL VALUES IN MOTHER LANGUAGE EDUCATION

Abduhalimova Yulduz Normurod qizi

*scientific supervisor Teacher of the Department of Mathematics and Mother Tongue
in Primary Education, Termez State Pedagogical Institute*

Khurramova Madina Abdunazar qizi

*Termez State Pedagogical Institute, Faculty of Preschool and Primary Education
4th year student of the Primary Education Department*

Annotation: *This article analyzes the theoretical and methodological foundations of literacy development based on national values in mother tongue education from a scientific and pedagogical point of view. It covers the content and essence of the concept of literacy, its place in the modern education system, and the issues of its integration with national values. Also, methodological ways of effectively using folk oral art, national*

traditions, customs and spiritual heritage in the formation of reading, writing, thinking and speech competencies of students in the process of primary education are substantiated. During the study, opportunities for developing independent thinking, respect for spiritual and moral values and communicative literacy in students based on a systematic approach, a competency-based approach, integrative and activity-oriented methods were shown. The results of the article serve to increase the effectiveness of native language lessons, increase the awareness of national identity and the level of literacy among students.

Keywords: *native language education, literacy, national values, competency-based approach, speech competence, reading and writing skills, folk oral art, spiritual education, integrative approach, methodological foundations.*

KIRISH

Globallashuv jarayonlari jadallashib borayotgan hozirgi davrda ta'lim tizimi oldida nafaqat bilim berish, balki o'quvchilarda milliy o'zlikni anglash, ma'naviy yetuklik va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish kabi muhim vazifalar ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, ona tili ta'limi ushbu jarayonning markazida turib, o'quvchilarning savodxonligini rivojlantirish bilan birga, ularni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalashning asosiy vositalaridan biri sifatida namoyon bo'ladi.

Savodxonlik tushunchasi zamonaviy pedagogikada faqat o'qish va yozish malakalari bilan cheklanib qolmay, balki shaxsning axborotni anglash, tahlil qilish, uni mantiqan ifodalash hamda kommunikativ jarayonlarda faol ishtirok etish qobiliyatlarini ham o'z ichiga oladi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, ona tili darslarida savodxonlikni rivojlantirish jarayoni o'quvchining nutqiy, aqliy va ijtimoiy kompetensiyalarini kompleks shakllantirishga xizmat qiladi. Bunda

milliy qadriyatlar, xususan, xalq og'zaki ijodi namunalari, urf-odatlar, an'analar, milliy-ma'naviy meros muhim didaktik vosita sifatida namoyon bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasining ta'lim sohasidagi davlat siyosatida ham yosh avlodni milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida tarbiyalash, ularning savodxonlik darajasini oshirish ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida belgilangan. Xususan, "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun hamda "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"da ta'lim mazmunini yangilash, kompetensiyaviy yondashuvni joriy etish va o'quvchilarda mustaqil fikrlashni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilgan. Bu esa ona tili ta'limida milliy qadriyatlarga asoslangan metodik yondashuvlarni ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etishni taqozo etadi.

Boshlang'ich ta'lim bosqichida savodxonlikni shakllantirish jarayoni ayniqsa muhim bo'lib, aynan shu davrda o'quvchilarning tilga oid asosiy bilim, ko'nikma va malakalari shakllanadi. Shu bilan birga, ularning ma'naviy-axloqiy qarashlari, milliy qadriyatlarga bo'lgan

munosabati ham aynan shu bosqichda tarkib topadi. Demak, ona tili darslarida savodxonlikni rivojlantirishni milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirish o'quvchilarning har tomonlama barkamol shaxs sifatida kamol topishida muhim omil hisoblanadi.

ASOSIY QISM

Ona tili ta'limida milliy qadriyatlar asosida savodxonlikni rivojlantirish masalasi zamonaviy pedagogika va didaktikaning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu jarayonni ilmiy asosda tashkil etish uchun, avvalo, "savodxonlik" va "milliy qadriyatlar" tushunchalarining nazariy mohiyatini aniqlash hamda ularning o'zaro bog'liqligini ochib berish zarur.

Pedagogik nuqtai nazardan savodxonlik – bu o'quvchining o'qish, yozish, tinglash va gapirish ko'nikmalarini egallashi bilan bir qatorda, axborotni anglash, tahlil qilish va undan samarali foydalanish qobiliyatidir. Zamonaviy ta'limda savodxonlik funksional xarakter kasb etib, shaxsning kundalik hayotda, ijtimoiy munosabatlarda va ta'lim jarayonida faol ishtirok etishini ta'minlaydi. Shu bois ona tili darslarida savodxonlikni rivojlantirish faqat grammatik bilimlarni o'zlashtirish bilan chegaralanmay, balki o'quvchilarning nutqiy faoliyatini, mustaqil fikrlashini va kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishni ham o'z ichiga oladi.

Milliy qadriyatlar esa jamiyatning tarixiy taraqqiyoti davomida shakllangan,

avloddan-avlodga o'tib kelayotgan ma'naviy, axloqiy va madaniy boyliklar majmuasidir. Ular o'z ichiga xalq og'zaki ijodi, urf-odatlar, an'analar, milliy bayramlar, odob-axloq me'yorlari va tarixiy merosni qamrab oladi. Ta'lim jarayonida milliy qadriyatlardan foydalanish o'quvchilarda vatanparvarlik, milliy g'urur, ma'naviy poklik va ijtimoiy faollik kabi sifatlarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Ona tili ta'limida savodxonlikni rivojlantirishda milliy qadriyatlarga tayanishning nazariy asoslari bir qator pedagogik yondashuvlar bilan belgilanadi. Jumladan, kompetensiyaviy yondashuv o'quvchilarda tayanch va fan kompetensiyalarini shakllantirishni nazarda tutadi. Bu yondashuv asosida o'quvchilar nafaqat til qoidalarini o'rganadilar, balki ularni real hayotiy vaziyatlarda qo'llashga o'rganadilar. Milliy qadriyatlar asosida tashkil etilgan darslar esa bu jarayonni mazmunan boyitib, o'quvchilarning nutqiy faoliyatini yanada faollashtiradi.

Shuningdek, integrativ yondashuv ham muhim ahamiyatga ega bo'lib, unda ona tili ta'limi boshqa fanlar va tarbiyaviy jarayonlar bilan uzviy bog'lanadi. Masalan, adabiyot, tarix va tarbiya fanlari bilan integratsiya qilish orqali o'quvchilarga milliy qadriyatlar mazmuni chuqurroq anglatiladi. Bu esa savodxonlikni rivojlantirishni faqat texnik ko'nikmalar darajasida emas, balki mazmunli va ongli faoliyat sifatida shakllantirish imkonini beradi. Bundan tashqari, faoliyatga yo'naltirilgan

yondashuv o'quvchilarni dars jarayonining faol subyekti sifatida qaraydi. Ushbu yondashuv asosida turli interfaol metodlar – suhbat, munozara, rolly o'yinlar, matn tahlili, ijodiy yozuv ishlari orqali o'quvchilarning mustaqil fikrlashi va nutqiy savodxonligi rivojlantiriladi. Ayniqsa, xalq maqollari, matallar, ertaklar va rivoyatlardan foydalanish o'quvchilarning til boyligini oshirish bilan birga, ularda milliy qadriyatlarga hurmat tuyg'usini shakllantiradi.

Nazariy jihatdan qaraganda, ona tili ta'limida milliy qadriyatlar asosida savodxonlikni rivojlantirish jarayoni quyidagi metodologik tamoyillarga asoslanadi: tizimlilik, izchillik, ongli o'zlashtirish, amaliy yo'naltirilganlik va madaniy moslik. Tizimlilik tamoyili o'quv materiallarini mantiqiy ketma-ketlikda berishni taqozo etsa, izchillik tamoyili bilim va ko'nikmalarning bosqichma-bosqich shakllanishini ta'minlaydi. Ongli o'zlashtirish esa o'quvchilarning o'rganilayotgan materialni chuqur anglashini nazarda tutadi. Amaliy yo'naltirilganlik tamoyili bilimlarni real hayot bilan bog'lashni talab etsa, madaniy moslik tamoyili ta'lim mazmunining milliy qadriyatlarga mos bo'lishini ta'minlaydi. Shu bilan birga, zamonaviy didaktikada savodxonlikni rivojlantirishda kommunikativ yondashuv ham alohida o'rin tutadi. Bu yondashuv o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, ular o'z fikrini erkin va ravon ifodalashga o'rganadilar.

METODOLOGIYA

Darsliklar mazmuni va metodik tuzilishini o'rganish uchun kompleks ilmiy yondashuvlar tizimidan foydalanildi. Xususan, ona tili ta'limida milliy qadriyatlar asosida savodxonlikni rivojlantirish jarayonini chuqur tahlil qilish maqsadida nazariy, empirik va qiyosiy tahlil metodlari uyg'un holda qo'llanildi. Avvalo, nazariy tahlil usuli asosida pedagogika, didaktika va metodika sohalariga oid ilmiy adabiyotlar, normativ-huquqiy hujjatlar hamda o'quv dasturlari o'rganildi. Ushbu usul orqali “savodxonlik”, “milliy qadriyatlar”, “kompetensiya” kabi asosiy tushunchalarning ilmiy talqinlari umumlashtirildi hamda ularning o'zaro aloqadorligi aniqlashtirildi. Shuningdek, ona tili darsliklarining mazmuni milliy qadriyatlarni aks ettirish darajasi nuqtai nazaridan tahlil qilinib, ularning didaktik imkoniyatlari asoslab berildi. Tadqiqot jarayonida kontent-tahlil (mazmuniy tahlil) usulidan ham keng foydalanildi. Mazkur usul yordamida boshlang'ich sinf ona tili darsliklaridagi matnlar, mashqlar va topshiriqlar tizimli ravishda o'rganildi hamda ularda milliy qadriyatlar elementlarining aks etish chastotasi va sifati aniqlashtirildi. Kontent-tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, darsliklarda xalq og'zaki ijodi namunalaridan foydalanish o'quvchilarning nutqiy savodxonligini rivojlantirishda muhim didaktik vosita bo'lib xizmat qiladi. Bundan tashqari, qiyosiy-tahliliy usul asosida turli davrlarda yaratilgan ona tili darsliklari va o'quv materiallari o'zaro

solishtirildi. Ushbu metod orqali zamonaviy darsliklarda kompetensiyaviy yondashuvning ustuvorligi, milliy qadriyatlarning integratsiyalashgan holda berilishi hamda topshiriqlarning amaliy yo'naltirilganligi aniqlandi. Natijada, yangi avlod darsliklarida o'quvchilarning mustaqil fikrlash va kommunikativ faoliyatini rivojlantirishga ko'proq e'tibor qaratilayotgani ilmiy asosda isbotlandi. Shuningdek, pedagogik kuzatish usuli yordamida dars jarayonida o'quvchilarning savodxonlik darajasi va milliy qadriyatlarga munosabati o'rganildi. Kuzatish natijalari o'quvchilarning milliy mazmundagi matnlar bilan ishlash jarayonida faolligi oshishi, ularning nutqiy ifoda imkoniyatlari kengayishini ko'rsatdi. Bu esa milliy qadriyatlarga asoslangan ta'limning samaradorligini tasdiqlovchi muhim empirik dalil sifatida qaraldi. Bundan tashqari, so'rovnomma va suhbat metodlari orqali o'qituvchilarning ona tili ta'limida milliy qadriyatlardan foydalanish tajribasi va qarashlari o'rganildi. Olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, aksariyat o'qituvchilar milliy qadriyatlarni dars jarayoniga kiritish o'quvchilarning savodxonligini oshirish bilan birga, ularning ma'naviy tarbiyasiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatishini ta'kidlaydilar.

XULOSA

Ona tili ta'limida savodxonlikni rivojlantirish jarayoni milliy qadriyatlar bilan uzviy bog'langan holda tashkil etilganda, uning samaradorligi sezilarli darajada ortadi. Savodxonlikning

zamonaviy talqini faqat texnik ko'nikmalar bilan cheklanmay, balki o'quvchilarning nutqiy, kommunikativ va tafakkur kompetensiyalarini kompleks rivojlantirishni nazarda tutishi ilmiy asosda tasdiqlandi. Tahlillar asosida aniqlanishicha, milliy qadriyatlar – xususan, xalq og'zaki ijodi namunalari, urf-odatlar va an'analar – ona tili darslarining mazmunini boyituvchi muhim didaktik resurs hisoblanadi. Ular o'quvchilarning nafaqat lug'at boyligini oshiradi, balki mantiqiy fikrlash, matnni anglash va mustaqil fikr bildirish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, milliy qadriyatlarga asoslangan ta'lim o'quvchilarda ma'naviy-axloqiy sifatlar, milliy o'zlikni anglash va ijtimoiy mas'uliyat hissini shakllantirishda muhim omil ekanligi aniqlandi.

Tadqiqot davomida qo'llanilgan metodologik yondashuvlar natijalari shuni ko'rsatdiki, kompetensiyaviy, integrativ va faoliyatga yo'naltirilgan yondashuvlar asosida tashkil etilgan dars jarayonlari o'quvchilarning savodxonlik darajasini oshirishda yuqori samaradorlikka ega. Ayniqsa, milliy mazmundagi matnlar asosida tashkil etilgan topshiriqlar o'quvchilarning nutqiy faolligini kuchaytirishi va bilimlarni amaliy qo'llash ko'nikmalarini rivojlantirishi ilmiy jihatdan asoslandi. Shu bois, ona tili ta'limida savodxonlikni rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslarini takomillashtirishda milliy qadriyatlarni ta'lim mazmuniga tizimli ravishda integratsiya qilish zarur. Bu

yondashuv nafaqat ta'lim samaradorligini
oshiradi, balki barkamol, ma'naviy yetuk

va raqobatbardosh
shakllantirishga xizmat qiladi.

shaxsni

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi. Ta'lim to'g'risida Qonun. – Toshkent: 2020. – 12–18-betlar.
2. O'zbekiston Respublikasi. Kadrlar tayyorlash milliy dasturi. – Toshkent: 1997. – 25–32-betlar.
3. Jo'rayev R.X. Pedagogika nazariyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2019. – 45–52-betlar.
4. Ishmuhamedov R.J. Innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018. – 60–68-betlar.
5. To'xtaxodjayeva M. Umumiy pedagogika. – Toshkent: Fan, 2017. – 73–81-betlar.
6. Mahmudov N.M. Ona tili o'qitish metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2021. – 90–97-betlar.
7. Abdullayeva Q. Boshlang'ich ta'lim metodikasi. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020. – 55–63-betlar.
8. Yo'ldoshev J.G'. Ta'limda kompetensiyaviy yondashuv asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. – 101–109-betlar.
9. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – 34–40-betlar.
10. Xoliqov A.A. Pedagogik mahorat asoslari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2016. – 88–95-betlar.